

อุตสาหกรรมไทย (พ.ศ. ๒๓๙๘ – ๒๔๗๗) : ปฏิสัมพันธ์กับสนธิสัญญาการค้ากับชาติตะวันตก ?

ความนำ

ระบบศักดินาของไทยไม่อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจจนเกิดการขยายการผลิตไปสู่ระบบทุนนิยมได้ เพราะชนชั้นปกครองซึ่งครอบครองปัจจัยในการผลิตทั้งหมด แรงงาน ที่ดิน และน้ำจะไม่ดำเนินการผลิตด้วยตนเอง ยังติดค่านิยมแบบเก่าเพราะเห็นว่าการผลิตและการค้าเป็นอาชีพต่ำไม่เหมาะกับชนชั้นผู้นำ เจ้าขุนมูลนายซึ่งมีหน้าที่ควบคุมแรงงานก็ไม่มีโอกาสสะสมทุน ด้วยไม่มีสิทธิที่จะนำแรงงานไปใช้ให้เกิดผลผลิตส่วนเกินได้ ส่วนนายทุนจีนซึ่งมีทั้งทุนและความสนใจในการลงทุน แต่ก็ไม่อาจหาแรงงานหรือที่ดินมาประกอบการผลิตได้ จึงมุ่งหน้าลงทุนหนักไปทางด้านการค้าเท่านั้น ระบบเศรษฐกิจของไทยจึงเป็นแบบพอยังชีพคือผลิตโดยมีเป้าหมายให้พอบริโภคเท่านั้น

ระบบการเกณฑ์แรงงานไพร่เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการขยายตัวทางการผลิต การสะสมทุน และการเคลื่อนย้ายแรงงาน การแข่งขันทางธุรกิจถูกจำกัด ไพร่ไม่สามารถเดินทางไปค้าขายหรือประกอบอาชีพอิสระได้ตามมูลนายไม่อนุญาต นายทุนอิสระจึงไม่อาจก่อตัวขึ้นได้ นอกจากนี้ ระบบการเกณฑ์แรงงานยังเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาแรงงานทางด้านช่างอีกด้วย เพราะช่างฝีมือและนักประดิษฐ์พื้นเมืองส่วนใหญ่จะถูกเกณฑ์ให้มาทำงานในราชสำนัก^๑ หรือสร้างงานให้เจ้าขุนมูลนายที่มั่งคั่งโดยผ่านระบบไพร่ ต้องทำงานหลวงไปจนตลอดชีวิต และมีชีวิตที่ถูกบังคับยิ่งกว่าการเป็นไพร่ธรรมดา ดังนั้นความคิดริเริ่มและความคิดสร้างสรรค์จึงถูกสกัดกั้น อีกทั้งระบบไพร่ยังทำให้ช่างฝีมือและนักประดิษฐ์ดังกล่าวหมดโอกาสที่จะประกอบอาชีพอิสระ ซึ่งจะพัฒนาขึ้นเป็นชนชั้นนายทุนอุตสาหกรรมต่อไป

โดยความเป็นจริงพื้นฐานทางเศรษฐกิจ

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

^๑ Van de Heide, "The Economical Development of Siam During The Last Half Century," *Journal of Siam Society*, Part II (1906), p. 79.

ของไทยดั้งเดิมมีลักษณะเป็นระบบธรรมชาติ ชุมชนในหมู่บ้านอยู่ในฐานะพึ่งตนเองได้โดย ไม่เกี่ยวข้องกับสังคมภายนอกทั้งทางเกษตรกรรม และหัตถกรรม แต่ละครอบครัวจะมีอาชีพ ทางการเกษตรเป็นหลัก^๒ ส่วนการหัตถกรรม เช่นเครื่องมือในการทำนา หรือเครื่องใช้ ประจำวัน เช่น เกวียน คันไถ กระบุง หม้อ ผ้าก็เป็นสิ่งที่ทำกันเองในหมู่บ้านสินค้าที่ผลิต ขึ้นภายในครอบครัวไม่ได้นั้นก็จะใช้วิธีแลกเปลี่ยนกันภายในหมู่บ้านหรือระหว่างหมู่บ้าน ไกลเคียงโดยไม่ได้มีกำไรเป็นเป้าหมายสำคัญ ด้วยเหตุนี้จึงมีหัตถกรรมในครัวเรือนเกิดขึ้น ในบางหมู่บ้าน^๓ ที่มีวัดอุทิศอำนาจหรือมีการ สืบทอดความเป็นช่างฝีมือมาจากบรรพบุรุษ เช่น เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสาน ปูนขาว น้ำตาล กระดาษ อัญมณี เป็นต้น

สถานการณ์ภายนอกประเทศบีบ บังคับให้ไทยต้องทำสนธิสัญญาทางพระราช ไมตรีและการค้ากับประเทศต่างๆ ในยุโรป และอเมริกาอย่างกว้างขวาง^๔ โดยเริ่มด้วย สนธิสัญญาบาวริง พ.ศ. ๒๓๙๘ ในรัชกาล

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๙๔ - ๒๔๑๑) เป็นต้นมา ข้อกำหนดใน สนธิสัญญาเหล่านั้นทำให้เศรษฐกิจไทยถูก ผลักดันเข้าสู่ระบบแบ่งงานกันทำตามแบบ ทุนนิยมในฐานะผู้ผลิตข้าวเป็นสินค้าสำคัญ สำหรับส่งออก การขยายตัวในการผลิตข้าว ทำให้ไทยมีปัญหาในการควบคุมแรงงานไพร่ เพราะไพร่เริ่มหลบหนีเสี่ยงงานและอพยพ ย้ายหลักแหล่งกระจายไปอยู่ในที่ต่างๆ อย่าง เสรีเพื่อขยายการผลิต

การขยายตัวในการผลิตข้าวทำให้มี ส่วนเกินในการผลิตสูงขึ้น ชวนาเจ้าของเงินกู้ เจ้าของโรงสีและพ่อค้าคนกลางต่างมีรายได้ ในรูปเงินตรามากขึ้น แต่ก็มีค่าใช้จ่ายในการ บริโภคมากขึ้นด้วย โครงสร้างสินค้าเข้าและ สินค้าออกจึงเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือจาก เดิมสินค้าเข้าประกอบด้วยสินค้าฟุ่มเฟือย จำนวนไม่มาก นักเพื่อการบริโภคของชนชั้น ผู้นำโดยเฉพาะ^๕ ได้เปลี่ยนมาเป็นสินค้า หลายชนิดจำนวนมาก สำหรับการบริโภค ทั่วไป^๖ ส่วนสินค้าออกได้เปลี่ยนจากพืช

^๒ กจช. ร๔ กท., เล่ม ๔ หน้า ๑๓๒ สารตราเจ้าพระยาอรรคมหาเสนา ถึงพระยานครศรีธรรมราช เรื่องพระบรมราชโองการ. ๑๖ มิถุนายน รศ.๑๗๐.

^๓ James C. Ingram, *Economic Change in Thailand, 1850-1970* (London : Oxford University Press, 1971), p. 19.

^๔ ไทยทำสนธิสัญญากับประเทศต่างๆ คือ อังกฤษ พ.ศ. ๒๓๙๘, สหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๓๙๙, ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๓๙๙, เดนมาร์ก พ.ศ. ๒๔๐๑, โปรตุเกส พ.ศ. ๒๔๐๒, เนเธอร์แลนด์ พ.ศ. ๒๔๐๓, เยอรมันนี พ.ศ. ๒๔๐๕, สวีเดน พ.ศ. ๒๔๑๑, นอร์เวย์ พ.ศ. ๒๔๑๑, เบลเยียม พ.ศ. ๒๔๑๑, อิตาลี พ.ศ. ๒๔๑๑, ออสเตรีย-ฮังการี พ.ศ. ๒๔๑๒ สเปน พ.ศ. ๒๔๑๓, ญี่ปุ่น พ.ศ. ๒๔๔๑ และรัสเซีย พ.ศ. ๒๔๔๒

^๕ ม. ปาลเลกซ์, *เล่าเรื่องกรุงสยาม*, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๒๐). หน้า ๑๓๐. ได้แก่เครื่องแก้ว เครื่องลายคราม ผ้าขนสัตว์ คราม หวาน น้ำมัน จันทน์ กระดาษ ผืนใบชา แพร แบงสาส์ แวนดา กระจก ร่ม ผ้ากำมะหยี่ ลวดดอกไม้วทอง เงิน เบียร์ เหล้าองุ่น บรันดี หีบแบบจีน รูปปั้นแบบจีน ยาแดงเส้น กระเทียมตอง น้ำหอม หีบประดับมุกปิ่น

^๖ J.C. Ingram, *op. cit.*, pp. 128-129. เช่น ผ้า น้ำตาล สบู่ ไม้ขีดไม้ บุหรี่ เครื่องไฟฟ้า เครื่องจักร ยารักษาโรค เชื้อเพลิง แบง ผลไม้กระป๋อง นมกระป๋อง ฯลฯ

ผลเกษตรและของป่ามาเป็นสินค้าสำคัญ
เพียงไม่กี่ชนิดได้แก่ ข้าว ดิบูก และไม้สัก

คนไทยบริโภคสินค้าต่างประเทศมากขึ้นและส่วนใหญ่เป็นสินค้าประเภทเครื่องอุปโภคบริโภค (consumer goods) มากกว่าสินค้าประเภททุน (capital goods) สินค้าส่วนใหญ่เป็นของฟุ่มเฟือยไม่จำเป็นต่อการดำรงชีพนัก เช่น บุหรี่และอาหารจากต่างประเทศ สถิติการนำเข้าสินค้าประเภทอุปโภคบริโภคสูงขึ้นทุกปี ทั้งนี้เพราะคนไทยหยุดผลิตเองและมีรายได้เป็นเงินตรามากขึ้น ทำให้มีอำนาจในการซื้อสูงขึ้น คนไทยส่วนใหญ่มีอุปนิสัยไม่แน่นอนในการบริโภคดังนั้นการใช้จ่ายเป็นไปตามอำเภอใจ สินค้าบางรายการมีผู้ซื้อเพราะเป็นของใหม่เท่านั้น^๗ สินค้าเข้ามีหลายชนิดต่างๆ กัน แต่ละชนิดสั่งเข้ามาไม่มากนัก ยกเว้นแต่สินค้าที่จำเป็นในการบริโภคทั่วไป เช่น ผ้า เส้นด้าย น้ำมันก๊าด และนมกระป๋อง สินค้าประเภททุนมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจในสมัยรัชกาลที่ ๕ ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการพัฒนาการขนส่งทางรถไฟ รถบรรทุก รถโดยสาร ไฟฟ้าและการชลประทานมากขึ้น สินค้าทุนจำพวกเชื้อเพลิง วัตถุดิบ เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องจักรและวัสดุ

ที่ใช้ในการซ่อมและบำรุงรักษาก็มีความจำเป็นเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ^๘ ด้วยสนธิสัญญากับประเทศตะวันตกที่จำกัดการเก็บภาษีศุลกากรของไทย ทำให้สินค้าอุตสาหกรรมจากต่างประเทศหลั่งไหลเข้ามาในประเทศเป็นจำนวนมากในราคาที่ถูกลงและคุณภาพดีกว่าสินค้าพื้นเมืองที่ผลิตภายในประเทศ โดยที่รัฐบาลไทยไม่สามารถตั้งกำแพงภาษีสกัดกั้นได้ สินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านซึ่งใช้เทคนิคที่มีประสิทธิภาพต่ำในการผลิตไม่อาจจะแข่งขันกับสินค้าที่ผลิตโดยเครื่องจักรได้ จึงเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว กลายเป็นเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพิงต่างประเทศมากขึ้น^๙

ความต้องการสินค้าเพื่อมวลชนขยายตัวมากขึ้นทุกที แต่การพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยกลับมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เป็นที่เข้าใจกันว่าข้อกำหนดภาษีศุลกากรขาเข้าในอัตราต่ำเป็นเหตุให้รัฐหมดโอกาสที่จะใช้กำแพงภาษี ซึ่งเป็นเครื่องมือทางเศรษฐกิจที่สำคัญในการคุ้มครองการผลิตภายในประเทศให้สามารถแข่งขันกับสินค้าจากภายนอกได้ แต่ในขณะเดียวกันสนธิสัญญาการค้ากับชาติตะวันตกก็ได้ผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจและสังคมในไทยและกระตุ้นให้นายทุนภายในหันมาสน

^๗ J.C. Ingram, *op.cit.*, p. 131.

^๘ *Ibid.*, p. 131.

^๙ กษ., เอกสารรัชกาลที่ ๖, น. ๒๐. ๖/๔๔. หน้า ๑๖๓ หนังสือพิมพ์ยามาโต, วันอังคารที่ ๙ ตุลาคม ๒๔๖๖.

^{๑๐} จิตรทิพย์ และสุธี, “ระบบเศรษฐกิจไทย ค.ศ. ๑๘๕๑-๑๙๕๐,” *วิวัฒนาการทุนนิยมไทย จิตรทิพย์ นาคสุภา บรรณาธิการ* (พระนคร : สารศึกษาการพิมพ์, ๒๕๒๓) หน้า ๗.

ใจผลิตสินค้าด้วยวิธีการผลิตสมัยใหม่ขึ้นมา แทนที่สินค้าพื้นเมืองที่เสื่อมโทรมไป บทความนี้จะได้พิจารณาสภาพการลงทุนในอุตสาหกรรมของไทยว่ามีความแตกต่างอย่างไรระหว่างการลงทุนนับแต่ทำสนธิสัญญาบาวริง (พ.ศ. ๒๓๙๘) และหลังการยกเลิกสนธิสัญญาการค้าที่ไม่เป็นธรรมของชาติตะวันตกกับไทยทั้งหมดใน พ.ศ. ๒๔๖๙ จนถึงสิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในพ.ศ. ๒๔๗๗ เพื่อพิจารณาว่าการทำสนธิสัญญาการค้าเหล่านั้นมีปฏิสัมพันธ์หรือมีผลต่อการลงทุนอุตสาหกรรมของไทยมากน้อยเพียงใด

การลงทุนในอุตสาหกรรมของไทย ภายใต้สนธิสัญญาการค้ากับชาติตะวันตก (พ.ศ. ๒๓๙๘-๒๔๖๙)

ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ซึ่งเกิดจากการทำสนธิสัญญาการค้ากับชาติตะวันตก ได้มีส่วนผลักดันให้เกิดการปฏิรูปทางด้านการคลังและส่งผลให้การลงทุนขยายตัวอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ หลังจากมีประกาศใช้พระราชบัญญัติตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ พ.ศ. ๒๔๑๖^{๑๐} ในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓) เพื่อควบคุมการเงินของประเทศให้รัดกุมยิ่งขึ้น บทบาทของชาวจีนในการผูกขาดภาษีอากรลดลงที่ละส่วนจนหมดไปใน พ.ศ.

๒๔๓๕ การปรับปรุงดังกล่าวทำให้เจ้านายขุนนาง ตลอดจนพ่อค้าชาวจีนหมดโอกาสที่จะแสวงหารายได้ส่วนตัวจากระบบการคลังของประเทศจึงต้องหาช่องทางลงทุนในกิจการใหม่ๆ เพื่อเพิ่มพูนความมั่งคั่งของตนเองให้มากขึ้น โดยดูตัวอย่างจากนายทุนตะวันตกซึ่งเข้ามาลงทุนกันมากในกิจการค้าและอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่พร้อมกับประสบการณ์ในการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้แรงผลักดันจากภายนอกยังทำให้ระบบเศรษฐกิจเดิมของไทยต้องสลายตัว สนธิสัญญาที่ไทยทำกับนานาประเทศในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผลกระทบต่อยาได้ของชนชั้นปกครองเป็นอันมาก เนื่องจากการค้าผูกขาดถูกยกเลิก การเก็บภาษีขาเข้าถูกบังคับให้ไม่เกินร้อยละ ๓ และเก็บภาษีขาออกได้ตามพิกัดเท่านั้น ชนชั้นปกครองจึงจำเป็นต้องแสวงหาแนวทางใหม่ที่จะเพิ่มพูนรายได้ด้วยการหันไปร่วมขบวนการขยายการผลิตเพื่อส่งออกเพื่อจะได้เก็บภาษีผลผลิตเพิ่มขึ้น แต่ก็พบว่าการผลิตภายใต้ระบบไพร่ไม่อาจผลักดันให้มีผลผลิตมากเพียงพอกับความต้องการของตลาดโลกได้ จึงต้องยอมสลายระบบไพร่ไปในที่สุด การประกาศพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารใน พ.ศ. ๒๔๔๕ เป็นการสิ้นสุดของระบบไพร่ทาส ส่งผลให้แรงงาน

^{๑๐}“พระราชบัญญัติสำหรับหอรัษฎากรพิพัฒน์,” ราชกิจจานุเบกษา ๑, หน้า ๖๕.

เคลื่อนไหวได้สะดวกยิ่งขึ้น มีแรงงานเสรีเกิดขึ้นทั่วประเทศ ปัญหาแรงงานเริ่มคลี่คลายไปสู่การลงทุนเพื่อการผลิตในที่สุด

ในช่วงแรกของสนธิสัญญาบาวริงที่ไทยยังมีระบบการเกณฑ์แรงงานอยู่นั้น คนไทยยังมีบทบาทในอุตสาหกรรมน้อยมาก การขยายตัวของสินค้า ข้าว ไม้สัก และแร่ดีบุกตามความต้องการของตลาดต่างประเทศทำให้มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกัน เช่น อุตสาหกรรมโรงสี โรงเลื่อย เหมืองแร่ดีบุก เป็นต้น แต่กิจกรรมเหล่านี้อยู่ในมือคนต่างชาติเกือบทั้งหมด คนไทยมีบทบาทในการปลูกข้าว แต่การค้าข้าวและโรงสีกลับอยู่ในมือพ่อค้าจีนแทบทั้งสิ้น^{๑๒} อุตสาหกรรมป่าไม้ส่วนใหญ่เป็นการลงทุนและจัดการของบริษัทอังกฤษ โดยมีบริษัทชาติฝรั่งเศสและเดนมาร์กร่วมด้วยส่วนหนึ่ง ส่วนการขุดแร่ดีบุกนั้น ชาวจีนเป็นผู้เริ่มก่อนแล้วชาวตะวันตกเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในภายหลัง

นายทุนจีนมีบทบาทในการแข่งขันดำเนินกิจการโรงสีและค้าข้าวได้เพราะเป็นกิจการที่ใช้ทุนน้อย และพ่อค้าจีนได้เปรียบ

ในด้านการจัดหาข้าวเปลือกมาป้อนโรงสี อีกทั้งยังได้รับความอุปถัมภ์จากเจ้านายและขุนนางไทยให้เข้าโรงสี และบางครั้งก็ได้กู้ยืมเงิน^{๑๓} แต่กระนั้นพ่อค้าตะวันตกก็ยังสามารถคุมการส่งข้าวส่วนใหญ่ออกนอกประเทศสำหรับกิจการเหมืองแร่และป่าไม้นั้นนายทุนจีนไม่อาจจะแข่งขันได้เลย เพราะเป็นกิจการที่ต้องใช้ความสามารถในการจัดการสูงทั้งทางด้านการบริหารและตลาด รวมทั้งต้องลงทุนจำนวนมากด้วย เช่น ในกิจการป่าไม้บริษัทบอร์เนียวลงทุน ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท บริษัท หลุยส์ ที. เลียวโนเวน ลงทุน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท และบริษัทอมเบย์เบอร์มาลงทุน ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท^{๑๔} เจ้ากรมป่าไม้ซึ่งเป็นชาวอังกฤษให้ความสะดวกและสิทธิพิเศษแก่บริษัทชาติดังกล่าวโดยมักอ้างว่าบริษัทเหล่านั้นมีเงินทุนสูงน่าเชื่อถือ^{๑๕} บริษัทป่าไม้ที่ได้สัมปทานส่วนใหญ่จะเป็นบริษัทของอังกฤษ แม้เมื่อบริษัทอีสต์เอเชียติกของเดนมาร์กจะทำป่าไม้บ้างก็ต้องวิ่งเต้นขอความอุปถัมภ์จากกรมพระยาดำรงราชานุภาพจึงสำเร็จ^{๑๖} เจ้านายทางเหนือมี

^{๑๒} A.E. Stiren, "Rice" in Arnold Wright and Oh' ver T. Breahs, *Twentieth Century Impression of Siam : Its History, People, Commerce, Industries and Resource* (London : Lloyd's, 1908), pp. 144-169.

^{๑๓} ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, "การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลาง ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๗๕)" *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, ๒๕๒๑, หน้า ๒๒๒-๒๒๓.

^{๑๔} กช. สบ. ๒.๘๑๕ บันทึกเรื่องป่าไม้แม่ต้า และป่าไม้เมืองลองกับป่าไม้แม่สะลิด ๑๓ สิงหาคม - ๑๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘ และรัชกาลที่ ๕ ม. ๑๖ ๑/๒๗ มิสเตอร์ เอช. สาลค รายงานการทำป่าไม้.

^{๑๕} กช. ร. ๕ ม. ๑๖/๑๖ เรื่องรายงานพระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ เสด็จตรวจการป่าไม้ (๑ พ.ค. ร.ศ. ๑๑๒)

^{๑๖} มลิวลย์ แดงแก้วฟ้า, "พระยาขลุ่ยทโยอินทร์ : ผลประโยชน์หรือความจงรักภักดี," *อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑, ๒๕๒๕*, หน้า ๑๗-๑๘.

ทุนไม่เพียงพอที่จะทำป่าไม้ก็กู้เงินจากบริษัทต่างชาติเหล่านั้น”^{๑๗} บริษัทกิมเซ่งหลีของนายอากรเต็งซึ่งดำเนินกิจการป่าไม้มานานก็ต้องขายกิจการให้ชาวตะวันตกในที่สุด เพราะไม่มีผู้ดำเนินงานที่มีความสามารถพอ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีรับสั่งถึงเรื่องนี้ว่า “...มีความเสียหายที่แต่เดิมเป็นบริษัทไทยให้ขายอยู่บริษัทเดียว เมื่อมีทุนต่างประเทศเข้ามามากกว่า ฤๅทุน ที่จริงเป็นทุนต่างประเทศเช่นนี้บริษัทกิมเซ่งหลีจะไม่มีเสียงอันใดต่อไป”^{๑๘}

นายทุนจีนจะสอดแทรกอยู่ในระบบสังคมและเศรษฐกิจของไทยจนแยกไม่ออก ชาวจีนส่วนใหญ่ที่อยู่ใต้บังคับสยามเป็นผู้ที่สะสมทุนขึ้นมาภายในประเทศและนำเงินจากผลกำไรกลับมาลงทุนหมุนเวียนต่อไปอีก บริษัทของชาวจีนจึงนับว่าเป็นบริษัทไทย การอุดหนุนจากผู้ปกครองจะอุดหนุนบริษัทจีนเทียบเท่ากับบริษัทไทยหรืออาจจะมากกว่าเพราะไว้วางใจในความสามารถว่าจะดำเนินธุรกิจอุตสาหกรรมได้ไม่ขาดทุน นอกจากธุรกิจขนาดใหญ่ดังกล่าวแล้ว ชาวจีนยังได้เข้ายึดอาชีพทางการช่างต่างๆ เช่น ช่าง

ต่อเรือ ช่างตีเหล็ก ช่างทำภาชนะ ช่างตัดเสื้อ ช่างทำเครื่องหนัง”^{๑๙} และงานด้านเครื่องจักรยนต์กลไก”^{๒๐} ประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๓ เมื่อเวอร์เนอร์พยายามทำบัญชีที่ครอบคลุมบรรดากิจการด้านพาณิชยกรรมเพื่อดูว่าคนไทยประกอบอาชีพอะไรบ้าง จากการสำรวจกิจการการเผาอิฐ การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำตุ้ การก่อตึก การฟอกหนัง การย้อมสี การทำวัตถุทองแดงและโรงงานทำเชือก เขาได้พบว่าอุตสาหกรรมทั้งหมดในไทยได้ตกอยู่ในมือชาวจีน”^{๒๑} นอกเหนือจากอาชีพเหล่านี้แล้ว ชาวจีนยังเป็นช่างไม้ ช่างทำรถม้า และช่างเงินทองอีกด้วย จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๒๓ อาชีพการช่างเพื่อการค้าที่คนไทยยึดถืออยู่มีเพียงการทำเครื่องปั้นดินเผาและการจักสานเท่านั้น

การลงทุนของคนไทยส่วนใหญ่เป็นการลงทุนร่วมกันระหว่างเจ้านายขุนนางกับพ่อค้าชาวจีน ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับแหล่งเงินทุน บุคคลเหล่านี้ไม่มีเวลาสำหรับดำเนินธุรกิจอย่างจริงจังเพราะมีงานประจำที่ต้องปฏิบัติอยู่ ลักษณะการลงทุนจะเริ่มต้นด้วยการลงแต่ทุนไม่ประกอบ

^{๑๗} กจช. สบ. ๒-๘/๓ และ สบ ๒.๘/๔ ป่าไม้แม่ต้าและเมืองลองกับสัญญาซื้อขายไม้ต่างๆ

^{๑๘} กจช. ร. ๕ ม. ๑๖.๒/๑๔ เรื่องมองซิเออร์ เออร์เฌียงจะขอซื้ออำนาจทำการป่าไม้ของบริษัทกิมเซ่งหลี (๑๓ เม.ย. - ๒๓ ก.พ. ร.ศ. ๑๒๒) ที่ ๙/๑๕๐๓.

^{๑๙} John Crawford, *Journal of an Embassy from the Governor-General of India to the Courts of Siam and Cochin-China*, ed, II Vol. (London : Henry Colburn and Richard Bentley, 1803), p. 28-29.

^{๒๐} George Windson, Earl, 1837, p. 169. quoted in William G. Skinner, *Chinese Society in Thailand : An Analytical History*, (Ithaca : Cornell University Press, 1957), p. 118.

^{๒๑} Reinhold Werner, 1873, p. 26. quoted in skinner, *Ibid*, p. 118.

การเอง เช่นเป็นเจ้าของโรงสี โรงเลื่อย แต่ให้บริษัทต่างชาติหรือคนจีนเช่าทำ และลงทุนในกิจการถราง รถไฟ การขุดคลองเพื่อคำที่ดิน หรือซื้อหุ้นของบริษัทต่างชาติที่มั่นคงและให้ผลประโยชน์แน่นอน เช่นหุ้นบริษัทอีสต์เอเชียติก หุ้นบริษัทไฟฟ้าสยาม เป็นต้น

นายทุนไทยได้ลงมือควบคุมและประกอบการด้วยตนเองอย่างจริงจังหลังจากไทยได้ปฏิรูปการคลังของประเทศแล้ว โดยมีการลงทุนในธุรกิจอุตสาหกรรมมากขึ้นเช่นเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีตั้งบริษัทศรีมหาธาประกอบกิจการป่าไม้และโรงเลื่อยใน พ.ศ. ๒๔๔๑ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์เปิดกิจการโรงสีนาบุญสมบัติใน พ.ศ. ๒๔๔๒ และลงทุนทำปูนใน พ.ศ. ๒๔๔๔ บริษัทเผาปูนแก่งคอยของหม่อมเจ้าจุฑาธุชที่กฤดากรก็ตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๔๔ การลงทุนของคนไทยในช่วงเวลานี้จะมีโครงการใหญ่โตมากทั้งเงินทุนเครื่องจักรและแรงงาน ตัวอย่างเช่นโรงสีนาบุญสมบัติมีที่นาในโครงการมากถึง ๑๑,๒๔๕ ไร่ โดยควบคุมดูแลการทำนาเองบางส่วนและแบ่งให้ชาวนาเช่าทำด้วยบางส่วน ใช้เงินในการก่อสร้างและติดตั้งเครื่องจักรทั้งสิ้น ๑๙๓,๖๖๐ บาท^{๒๒} ส่วนบริษัทศรีมหาธาจะมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์มาก มีโรงเลื่อยใหญ่โตทันสมัยที่สุดแห่งหนึ่งในเอเชีย^{๒๓} มี

การลงทุนแบบบริษัทของชาวตะวันตก เช่น มีเครื่องจักรอัตโนมัติเป็นเครื่องทุนแรง มีรถจักรไอน้ำเกือบ ๑๐ คัน มีทางรถไฟยาว ๒๓ กิโลเมตร มีสถานีรถไฟ ๗ สถานี มีโรงเลื่อยใหญ่ ๓ แห่ง ซึ่งเป็นกิจการที่ลงทุนสูงมากถึง ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท จนกล่าวได้ว่าการขยายตัวของการผลิตเหล่านี้มีผลทำให้ปัญหาแรงงานที่ขาดแคลนอยู่แล้วถึงขั้นวิกฤตจนในที่สุดต้องเลิกระบบไพร่ไปในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ ดังนั้นเพื่อให้การพิจารณาสภาพการลงทุนของไทยช่วง พ.ศ. ๒๔๔๑-๒๔๖๙ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงขอแยกกล่าวเป็นประเด็นๆ ไปดังนี้

แหล่งเงินทุน เงินทุนเป็นปัญหาใหญ่สำหรับการผลิตของไทยเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจของไทยจากระบบเดิมมาสู่การใช้เงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนนั้นเป็นผลมาจากแรงกระตุ้นภายนอก ไม่ได้เกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจภายในเอง การสะสมทุนของคนไทยยังมีน้อยไม่เพียงพอที่จะลงทุนในอุตสาหกรรมต่างๆ จะมีก็แต่นายทุนจีนซึ่งส่วนหนึ่งสะสมทุนจากระบบเจ้าเงินนายอากร สังคมไทยยังขาดสถาบันการเงินทำหน้าที่ระดมเงินออมจากประชาชน คงมีแต่การกู้ยืมเงินในตลาดเงินนอกระบบ ได้แก่ โรงรับจำนำและนาย

^{๒๒} ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, “ความพยายามของเจ้านายไทยในการลงทุนทางเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยานราธิปประพันธ์พงศ์,” วารสารธรรมศาสตร์, ปีที่ ๙ เล่มที่ ๑ (กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๒๒), หน้า ๑๑๘.

^{๒๓} กจช. เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม. ๑๖๒/๘๓ รายงานของ เอช. ดับบลิว. ฮอลล์ ผู้แทนบริษัทบอร์เนียว, ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๓).

ทุนเงินกู้รายย่อย ส่วนธนาคารพาณิชย์ที่มีอยู่ในขณะนั้นสนใจแต่การค้าระหว่างประเทศและการค้าเงินตราต่างประเทศเท่านั้นจึงนิยมปล่อยเงินเฉพาะสำหรับธุรกิจการค้า เช่น กักตุนข้าว เป็นต้น

แหล่งเงินทุนใหญ่ที่สุดในประเทศคือ พระคลังข้างที่ โดยนำพระราชทรัพย์บางส่วนไปลงทุนจัดหาผลประโยชน์ให้กองเกษียณมากขึ้น พระคลังข้างที่มีส่วนร่วมลงทุนในธุรกิจที่สำคัญๆ ทุกประเภท ที่ดำเนินการอย่างกว้างขวางที่สุดได้แก่ การออกเงินให้กู้ รับจำนองทรัพย์สิน ซื้อขายและให้เช่าที่ดิน ปลุกสร้างตลาด โรงสีและอาคารร้านค้าให้เช่า เป็นต้น ส่วนธุรกิจอุตสาหกรรมนั้น กรมพระคลังข้างที่ไม่ได้ริเริ่มหรือดำเนินการเอง แต่จะร่วมลงทุนโดยการซื้อหุ้น เพราะการลงทุนทางด้านอุตสาหกรรมจำเป็นต้องใช้ความชำนาญพิเศษและเสี่ยงต่อการขาดทุนมากกว่าธุรกิจการเงินและพาณิชย์กรรม

นอกจากพระคลังข้างที่แล้ว แหล่งเงินทุนที่สำคัญอีกแหล่งคือ เงินทุนจากเจ้านายฝ่ายในและเจ้าจอมมารดาคนสำคัญๆ เช่น สมเด็จพระพันปีหลวง สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าสุชุมาลมารศรี^{๒๔} และเจ้าคุณพระประยูรวงศ์^{๒๕} ซึ่ง

ถ้าโปรดผู้ใดก็อาจจะพระราชทานเงินกู้หรือเงินยืมมาเป็นทุนทรัพย์โดยไม่เรียกดอกเบี้ยและไม่เร่งรัดเงินคืน^{๒๖}

กรมพระคลังข้างที่มักจะลงทุนในธุรกิจที่มีการจัดการและการบริหารที่มั่นคงหรือให้กู้เฉพาะผู้ที่หลักทรัพย์มาประกันในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมพระคลังข้างที่จำกัดบทบาทของตนเองในด้านการลงทุน โดยลงทุนมากเฉพาะด้านการรับซื้อการรับจำนองโรงสีและการค้าที่ดิน ส่วนป่าไม้และโรงเลื่อยนั้นทรงมีพระราชดำริว่าการป่าไม้ถ้าทำสำเร็จก็จะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองมาก แต่ยังไม่มีการพระราชประสงค์ในการเป็นหุ้นส่วนเพราะการทำป่าไม้เป็นเรื่องจุกจิกมาก^{๒๗} กิจกรรมโรงสีไฟนาบุญสมบัติของกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์และบริษัทศรีมหาราชาของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีได้ก่อตั้งขึ้นโดยใช้ทุนส่วนตัว ในระยะแรกพระคลังข้างที่ไม่ได้ร่วมลงทุนด้วย เมื่อกิจการทั้งสองประสบปัญหาการเงินจึงได้มาพึ่งกรมพระคลังข้างที่ โดยขอกู้เงินและชักชวนให้ซื้อหุ้น แต่กรมพระคลังข้างที่ปฏิเสธการร่วมลงทุน^{๒๘} นอกจากนี้บริษัทเผาปูนแก่งคอยก็ประสบปัญหาและถูกปฏิเสธเช่นกัน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า

^{๒๔} กช., เอกสารรัชกาลที่ ๕, กษ ๑๒.๒/๘ บริษัทเผาปูนแก่งคอย

^{๒๕} ยิ่งศักดิ์ อิศรเสนา, ม.ล., ประวัติเจ้าพระยาอรรณพพิพัฒน์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๒๕). หน้า ๕๓.

^{๒๖} เพิ่งอ้าง

^{๒๗} กช., เอกสารรัชกาลที่ ๕ บ. ๑๖.๒-๘๓

^{๒๘} กช., เอกสารรัชกาลที่ ๕ ยธ. ๕.๗/๑ จดหมายเหตุเรื่องการขอจำนำโรงสีไฟนาบุญสมบัติ

อยู่หัว ทรงเห็นความสำคัญของการลงทุนด้านอุตสาหกรรม แต่กิจการอุตสาหกรรมของคนไทยสมัยนั้น มีแต่กิจการที่ได้ผลไม่เป็นที่พอใจหรือไม่ก็ถึงขั้นล้มเหลว ปัญหาการลงทุนของคนไทยจึงเป็นความหนักพระทัยของพระองค์ ดังพระราชหัตถเลขาที่ทรงมีไปยังกรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ดังนี้

ตั้งแต่เกิดมาพ่อ^{๒๙}ไม่เคยเป็นผู้คิดทำมาหากินเลย ผิดกับแต่การปกครอง ตั้งแต่เด็กจนแก่ ถึงจะบอกเล่าอย่างไรก็ไม่เป็นที่เข้าใจชัดเจนได้ ความคิดที่คิดมาว่าเป็นบริษัทไทยแต่ก่อนๆ พระองค์สาย^{๓๐}ทำมาไม่รู้ก็เรื่อง ที่ได้ผลดีก็เรื่องบริษัท ขุดคลอง บริษัทขุดคลองก็จะล้มลง ต้องพระปฏิบัติ^{๓๑} เข้าหนุน ความมั่งมีศรีสุข มันก็ตกอยู่กับพระปฏิบัติมากกว่าพระองค์สายเป็นอันมาก

เจ้าพระยาสุรศักดิ์ทำป่าไม้ศรีราชา ทำไปทำมา มันก็จมลงไปทุกที กลายเป็นยอมให้บอเนียวกับนี่ทำ เจ้าพระยาสุรศักดิ์ได้แต่ส่วนแบ่งเหมือนรับปัน^{๓๒} ของบอเนียวกับนี่

กรมรถไฟทรงไทย ดโกนแล้ว ดโกนเล่า ลงปลายทางมันก็หันไปเกือบจะรวมกับรางเก่าเหลืออยู่ แต่ยังไม่ได้ทำพิธีอามลากาเมชั่น^{๓๓} เท่านั้น

อินสติง^{๓๔} ในการทำมาหากินของคนเรายังไม่มีบาร์มีแก่กล้า เหตุด้วยความคิดมันเพิ่งจะมีเข้าใหม่ ฝรั่งเศสเข้าใจชำนาญมาแล้ว มันมันก็หาง่าย ถึงจะทำเป็นไทยไปเท่าไรมันเอาทุนเข้าซื้อเอา มันก็กลายเป็นฝรั่งเหลือเป็นไทยอยู่แต่ชื่อ การที่คิดจะอุดหนุนอินดัสตรีและคอมเมิสของ ไทยไม่ใช่ไม่คิด แต่หากมันเป็นไปไม่ได้ด้วยประการต่างๆ ตัวอย่างที่ยกมากล่าวแต่น้อย เรื่องนี้^{๓๕}

ดังนั้นพระคลังข้างที่จึงจำกัดบทบาทของตนเองตลอดมาเช่น ใน พ.ศ. ๒๔๕๒ พระยาอภัยภูธรได้ทำไม้ขีดไฟตัวอย่างขึ้นทูลเกล้าถวายเพื่อขอให้รัฐบาลลงทุนข้างต้น ๒๐,๐๐๐ บาทซื้อเครื่องจักรและสร้างโรงงานผลิตไม้ขีดไฟขึ้น^{๓๖} เพราะขณะนั้นยังไม่มีการผลิตไม้ขีดไฟภายในประเทศเลยและไม้ขีดไฟก็เป็นสินค้าจำเป็นที่ต้องจ่ายเงินออกนอกประเทศเพื่อซื้อหา

^{๒๙} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

^{๓๐} พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์

^{๓๑} พระปฏิบัติราชประสงค์ (Mr. Muller)

^{๓๒} Pension

^{๓๓} Amalgamation

^{๓๔} Instinct

^{๓๕} กช., เอกสารรัชกาลที่ ๕ กษ. ๑๒/๑๔, เรื่องบริษัทชุมพรและบริษัทพอกหนัง (ร.ศ. ๑๒๖-๑๒๗)

^{๓๖} กช., เอกสารรัชกาลที่ ๕ กษ. ๑๒/๗, เจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์ กราบทูลกรมขุนสมมตอมรพันธุ์ วันที่ ๗ มกราคม ร.ศ. ๑๒๘.

มาปีหนึ่งประมาณ ๘๐,๐๐๐ ถึง ๑๐๐,๐๐๐ บาท^{๓๗} เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทอดลองใช้ ทรงเห็นว่ามีคุณภาพดีเท่ากับสินค้าของญี่ปุ่นแต่ก็ไม่ได้มีการลงทุนตั้งโรงงานไม้ขีดไฟขึ้นในเวลานั้น เพราะเกรงว่าจะไม่อาจจำหน่ายแข่งกับสินค้าญี่ปุ่นได้

กรมพระคลังข้างที่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘) ได้ขยายบทบาทในการลงทุนมากขึ้น มีการลงทุนกว้างขวางขึ้นในกิจการต่างๆ และเป็นการลงทุนตั้งแต่เริ่มก่อตั้งบริษัทเลย เช่น บริษัท สยามซิเมนต์ จำกัด และบริษัทบ่อถ่านศิลาสยาม นอกจากการลงทุนในฐานะหุ้นส่วนใหญ่แล้ว กรมพระคลังข้างที่ยังได้ซื้อหุ้นให้ผู้อื่นและให้หุ้นส่วนยืมเงินด้วย

ในการลงทุนแต่ละครั้งพระคลังข้างที่ ไม่ได้มีเป้าหมายที่จะพัฒนาการผลิตภายในประเทศ หากเป็นการเลือกลงทุนในกิจการที่เห็นว่ามั่นคงและจะได้กำไรแน่นอน รวมทั้งเป็นการช่วยเหลือบุคคลที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดเท่านั้น ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ สินค้าอุปโภคบริโภคขาดแคลนมาก จึงเป็นแรงจูงใจให้คนไทยลงทุนประกอบอุตสาหกรรมมากขึ้น เช่น โรงงานยาสูบ โรงงานสบู่ และ

โรงงานฟอกหนัง เป็นต้น สินค้าเหล่านี้ตอบสนองความต้องการของตลาดภายในมาก ทำให้กิจการรุ่งเรืองขึ้น ผู้ลงทุนจึงขอกู้เงินจากพระคลังข้างที่เพื่อนำไปขยายกำลังการผลิต แต่ไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควร เช่น โรงงานสบู่ของพระพิพัฒโกษา^{๓๘} โรงฟอกหนังของนายลิ้มชุนหงวน ลิ้มปิชาติ^{๓๙} และบริษัทเจริญกิจการสยามผลิตสินค้าสิ่งทอด้วยเครื่องจักร เป็นต้น

ใน พ.ศ. ๒๔๖๑ เจ้าของเหมืองรายหนึ่งได้เสนอให้รัฐจัดตั้งโรงถลุงแร่ดีบุกขนาดใหญ่ที่ทันสมัยเพื่อผลประโยชน์จากอุตสาหกรรมดีบุกจะได้ตกอยู่กับประเทศมากขึ้น เพราะเหมืองแร่ทั้งหมดต้องส่งแร่ไปถลุงที่โรงถลุงแร่ในปีนังและสิงคโปร์ แต่ฝ่ายโรงถลุงแร่เหล่านี้เป็นผู้กำหนดราคาแร่และอัตราร้อยละของเนื้อแร่ จึงทำให้เจ้าของเหมืองเสียเปรียบและประเทศต้องเสียรายได้ปีละไม่น้อย ผู้ประกอบการที่ติดต่อขอความช่วยเหลือเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มมองการณ์ไกล และเป็นกิจการที่ดูมีอนาคต แต่ขาดแคลนเงินทุน ซึ่งรัฐก็ไม่ได้สนใจที่จะให้ความช่วยเหลือ จึงทำให้ความริเริ่มของเอกชนคนไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมต้องชะงักและประสบความล้มเหลวไปในที่สุด

นอกจากนายทุนจากประเทศตะวันตก

^{๓๗} กข., เอกสารรัชกาลที่ ๕ กษ. ๑๒/๗ พระราชหัตถเลขาที่ ๒๓/๑๑๗๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงเจ้าพระยาวิชาญประพัตร์, วันที่ ๒๕ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๘.

^{๓๘} กข., เอกสารรัชกาลที่ ๖, รล. ๒๐/๑๖ บริษัท สยามอินดัสตรี, วันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๖.

^{๓๙} กข., เอกสารรัชกาลที่ ๖, รล. ๑๒.๓/๑๘ นายลิ้มชุนหงวน บริษัท ฟอกหนังชอ์กูเงิน, สิงหาคม ๒๔๖๔.

จะเข้ามาลงทุนในกิจการโรงสี โรงเลื่อย และเหมืองแร่แล้ว บริษัท อีสต์เอเชียติกได้เข้ามาลงทุนตั้งโรงงานผลิตกระแสไฟฟ้าและดำเนินกิจการรถราง นอกจากนี้ยังมีโครงการจะขอตั้งโรงงานผลิตปูนซีเมนต์ปอร์ตแลนด์ แต่ถูกนายทุนไทยตัดหน้าตั้งบริษัทขึ้นก่อนคือ บริษัท สยามซีเมนต์ทุน จำกัดซึ่งมีทุนของ Mr. A Westennoiz ชาวเดนมาร์ก ร่วมอยู่ด้วยร้อยละ ๒๕

การจัดการ กิจการส่วนใหญ่เป็นการลงทุนจำนวนมากเพื่อที่จะให้เป็นกิจการที่ใหญ่โตและโก้ที่สุด อาคารใหญ่โตแข็งแรงและจัดหาเครื่องจักรทันสมัยที่สุดเท่าที่ในสมัยนั้นจะหาได้ ไม่มีการควบคุมรายจ่ายในการลงทุนอย่างดีพอ เป็นการลงทุนแบบเจ้าขุนมูลนายที่ขาดความรู้พื้นฐานทางเศรษฐกิจโดยเข้าใจว่าการลงทุนมากก็จะได้กำไรมาก แต่การดำเนินงานไม่ได้คำนึงถึงความประหยัด^{๔๐} มีแต่การลงทุนของเจ้าพระยา วรพงษ์พิพัฒน์ที่มีลักษณะผิดแปลกออกไปจากนายทุนขุนนางไทยคนอื่น ๆ โดยเป็นแนวเดียวกับการลงทุนของพ่อค้าจีน คือเริ่มด้วยการลงทุนแต่น้อยประกอบธุรกิจเล็กๆ มีการสะสมทรัพย์จากการประกอบธุรกิจรายย่อยหลายๆ อย่างเช่น ทำเครื่องเฟอร์นิเจอร์ ตู้เสาเกลียวและโต๊ะเครื่องแป้งแบบยุโรป^{๔๑}

การตั้งโรงเลื่อยจากเครื่องจักรเก่าๆ แล้วให้พ่อค้าจีนเช่า การเผาอิฐกระเบื้อง การฉนวนบุหรีแบบไทย จนในที่สุดสามารถสะสมทุนทรัพย์มากพอที่จะลงทุนสร้างทางรถไฟสายบางบัวทองจนสำเร็จ^{๔๒} นับเป็นการลงทุนแต่ผู้เดียวที่ละน้อยค่อยๆ ขยายกิจการตามกำลังทรัพย์ที่มีอยู่โดยไม่ต้องสูญเสียดอกเบีย่โดยจัดการทุกอย่างด้วยตนเองอย่างประหยัดนำของเก่ามาดัดแปลงเพื่อลดต้นทุนประกอบธุรกิจทุกประเภทที่จะได้กำไรจนมีประสบการณ์สามารถทำงานได้สำเร็จในที่สุด

การลงทุนส่วนใหญ่ไม่มีการศึกษางานมาก่อนอย่างพอเพียงทั้งทางด้านการก่อตั้งและขั้นตอนในการผลิต การขนส่ง การตลาด หรือแม้แต่การศึกษาหาข้อมูลเพื่อทำโครงร่าง อีกทั้งปราศจากการวางแผนงานเป็นลำดับขั้นตอนในโครงการระยะยาว เช่น กิจการโรงสีของไทยลงทุนไปจำนวนมากแต่แล้วก็ไม่ประสบความสำเร็จเพราะพบว่าเป็นการค้าที่มีเล่ห์เหลี่ยม และเอารัดเอาเปรียบมาก ประกอบกับปัญหาพ่อค้าคนกลางการขนส่งและตลาดด้วย ทั้งกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์และเจ้าพระยาวรพงษ์พิพัฒน์จึงให้ความเห็นว่าการมีที่นาดีให้ชาวนาเช่าดีกว่าลงมือทำเอง

การจัดทำบัญชีรับจ่ายไม่ถูกต้อง ไม่มีระบบ ไม่มีการประเมินค่าใช้จ่ายต่างๆ ตั้งแต่

^{๔๐} ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, “ความพยายามของเจ้านายไทยในการลงทุนทางเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์,” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๙ เล่มที่ ๑ (กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๒๒) หน้า ๑๑๘.

^{๔๑} ยิ่งศักดิ์ อิศรเสนา, ม.ล., อ้างแล้ว, หน้า ๔๔.

^{๔๒} เพ็งอ้าง, หน้า ๘๑.

ระยะแรกเริ่มและอนาคตข้างหน้า ตลอดจนรายละเอียดการใช้จ่ายซึ่งต้องลงบัญชีไว้เป็นหลักฐานและไม่มี การตรวจสอบบัญชี เช่น บริษัท ศรีมหาราชา จำกัด ให้บริษัทอื่นมาเป็นหุ้นส่วนและจัดการดำเนินงาน แต่ไม่มีการตรวจสอบบัญชีรายรับรายจ่ายอย่างสม่ำเสมอ จึงเป็นสาเหตุให้มีการขาดทุนยืดยื้อจนแก้ไม่ได้ และต้องลงทุนเพิ่มอยู่ตลอดเวลาบริษัทบ่อถ่านศิลาสยามก็เช่นกัน เพราะระบบการควบคุมและตรวจสอบการเบิกจ่ายเงินบกพร่องทำให้ค่าใช้จ่ายสูงเกินจำเป็น อีกทั้งยังเป็นหนทางให้มีการคดโกงและลักย่ำถ่ายเทผลประโยชน์ของบริษัทไปให้บริษัทอื่นที่หุ้นส่วนของบริษัทบ่อถ่านศิลาสยามมีผลประโยชน์อยู่ด้วย

บริษัท สยามซีเมนต์ทุน จำกัด เป็นการลงทุนร่วมระหว่างชาวไทยและชาวต่างประเทศซึ่งมีกรมพระคลังข้างที่เป็นหุ้นส่วนใหญ่ รองลงมาคือเจ้าพระยาอมราช และ Mr. A. Westenholz ชาวเดนมาร์ก มีชาวต่างชาติเป็นผู้จัดการ นายช่างคุมเครื่องจักร และเป็นสมุหบัญชี เป็นการจัดการที่มีการวางแผนตั้งแต่การเลือกทำเลที่ตั้ง การคมนาคมขนส่ง การผลิตด้วยเครื่องจักรที่มีประสิทธิภาพ แผนการตลาดและระบบบัญชี โรงงานผลิตปูนซีเมนต์แห่งนี้จะประสบความสำเร็จและสามารถพัฒนาขึ้นมาเป็นโรงงานอุตสาหกรรมชั้นแนวหน้าในปัจจุบัน

ผู้ประกอบการ เป็นปัญหาบุคคลซึ่งนับได้ว่าเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดซึ่งต้องแก้ที่

พื้นฐานการศึกษา การอบรมบ่มนิสัยและฝึกฝน ปัญหาของผู้ประกอบการไทยก็คือขาดประสบการณ์และไม่มีเวลาให้กับกิจการที่ลงทุนอย่างพอเพียง

ผู้ประกอบการไทยไม่มีความรู้และขาดประสบการณ์ในการผลิต การจัดการ และการตลาดต้องอาศัยผู้อื่นเกือบทั้งหมด จึงทำให้บริษัทศรีมหาราชาต้องหยุดกิจการเมื่อผู้ช่วยจัดการถึงแก่กรรม บริษัทที่ประสบความสำเร็จ เช่น บริษัทสยามซีเมนต์มีชาวเดนมาร์กร่วมทุนและจ้างชาวเดนมาร์กมาดำเนินงานในระยะแรก ทั้งตำแหน่งผู้จัดการสมุหบัญชี นายช่างไฟฟ้า และนักเคมี นอกจากนี้ยังมีกรรมการชาวต่างประเทศด้วย ซึ่งหนึ่งในกรรมการก่อตั้งคือ นาวาโท ดับบลิว. แอล กรูต (Commander W.L. Grut) ซึ่งเคยเป็นผู้จัดการของบริษัทไฟฟ้าสยามมาก่อน การดำเนินงานของบริษัทจึงดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่ง แต่การว่าจ้างชาวต่างประเทศเป็นผู้จัดการนั้นก็ต้องพิจารณาอย่างถี่ถ้วนว่าเป็นผู้ชำนาญงานจริง เพราะมีชาวต่างประเทศบางคนเป็นนักฉวยโอกาสหรือเป็นนักเสี่ยงโชค เช่น มิสเตอร์เชดี (Mr. Schade) ซึ่งชักชวนกรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ตั้งบริษัทฟอกหนัง โดยมีโครงการที่จะฟอกหนัง เย็บหนัง และทำสบู่ แต่เมื่อรัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดฯ ให้ มิสเตอร์เวสเตนการ์ด (Mr. Westengard) ตรวจสอบโครงการก็ได้รับการถวายความคิดเห็นว่า เป็นโครงการที่เล็งผลเลิศโดยปราศจากความรู้

อย่างแท้จริง^{๔๓}

บริษัทศรีมหาราชา พยายามแก้ปัญหาเฉพาะหน้าโดยมอบให้บริษัทกิมเซ่งหลีมาประกอบการแทน แต่บริษัทกิมเซ่งหลีขาดความชำนาญงานป่าไม้และโรงเลื่อยอย่างแท้จริง ต่อมาจึงได้ให้บริษัทบอร์เนียวซึ่งเป็นคู่แข่งที่มีทั้งป่าไม้และโรงเลื่อยของตนเองมาเป็นผู้จัดการซึ่งเป็นการตัดสินใจที่ผิดพลาดอย่างใหญ่หลวง เพราะผิวิสัยในเชิงการค้าที่ บริษัทบอร์เนียวจะดำเนินการอย่างเต็มความสามารถเพื่อแบ่งผลประโยชน์ให้ผู้อื่นครึ่งหนึ่ง หากมีการแข่งขันแบ่งตลาดกันย่อมจะต้องยกผลประโยชน์ให้กับบริษัทที่ตนเองได้ผลกำไรทั้งหมดมากกว่า

นายทุนไทยส่วนมากไม่ได้เข้าจัดการเอง แม้หุ้นส่วนบริษัทก็คิดแต่ว่าลงทุนแล้วก็รอผลกำไรโดยไม่ต้องทำอะไรอีก พระคลังข้างที่หรือกรรมการบริษัทส่วนใหญ่ก็ไม่มีประสบการณ์ทางการค้ามาก่อน ถึงจะร่วมหุ้นด้วยแต่ก็ไม่ได้จัดการอะไร ต่อเมื่อมีปัญหาแล้วจึงเข้าตรวจสอบและพร้อมที่จะยอมรับการขาดทุนอย่างง่ายดาย โดยไม่ได้ใช้ความพยายามเข้าแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น

ส่วนหนึ่งของความล้มเหลวเกิดจากผู้ประกอบการมีเวลาให้แก่กิจการที่ลงทุนไม่เพียงพอ เช่น กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงลงทุนหลายธุรกิจพร้อมๆ กัน เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีต้องไปราชการปราบฮ่อเป็น

เวลา ๒ ปี เจ้าพระยายมราชและบุตรชายลงทุนประกอบการผลิตต่างๆ ที่ยังรับราชการอยู่ การลงทุนธุรกิจหลายประเภทที่เกี่ยวเนื่องกันในเวลาเดียวกันหากกิจการนั้นอยู่ใกล้กันก็สะดวกที่จะควบคุมดูแลจนประสบความสำเร็จ แต่บริษัทบ่อถ่านศิลาสยามอยู่ต่างจังหวัดไกลออกไปมากทำให้ไม่สะดวกในการควบคุมและไม่มีเวลาเพียงพอ

การตลาด ประเภทของกิจการเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาในที่นี้ ในระยะแรกการลงทุนในกิจการในโรงสี โรงเลื่อยเป็นกิจการที่ชาวต่างชาติ ทั้งชาวจีนและชาวตะวันตกนิยมลงทุนกันอยู่แล้ว ประกอบกับเป็นสินค้าที่มีตลาดใหญ่อยู่ในต่างประเทศ ผู้ประกอบการไทยจึงเสียเปรียบ บริษัทต่างชาติตะวันตกซึ่งมีเมืองแม่คอยรับซื้อสินค้า มีบริษัทตัวแทนในต่างประเทศและมีเรือขนส่งเป็นของตนเอง นอกจากนี้ชาวต่างชาติยังมีเงินทุนมากกว่า มีความชำนาญในการจัดการ และหาตลาดที่ดีกว่า ปัญหาการตลาดเหล่านี้จึงทำให้กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ต้องเปลี่ยนไปสนใจกิจการอื่นแทน และบริษัทศรีมหาราชาต้องแข่งขันกับบริษัทต่างชาติในการส่งไม้ส่งออกนอกประเทศ ในขณะเดียวกัน ก็ต้องผจญกับการส่งไม้ต่างประเทศเข้ามาขายในตลาดเมืองไทยของบริษัทต่างชาติเหล่านั้นด้วย

การเผาปูนเป็นอุตสาหกรรมพื้นบ้าน

^{๔๓} กช., เอกสารรัชกาลที่ ๖ กฏ. ๑๒.๒/๑๔ เมมโมเร็นดัมของมิสเตอร์เวสเดนการ์ด

อย่างหนึ่งของไทยที่ไม่ถูกทำลายจากการแข่งขันกับสินค้าเข้า ทั้งนี้เนื่องจากข้อได้เปรียบจากธรรมชาติของผลิตภัณฑ์ชนิดนี้ซึ่งมีน้ำหนักและปริมาณมากจึงทำให้การนำเข้าจากต่างประเทศต้องเสียค่าใช้จ่ายในการขนส่งมาก จึงไม่อาจแข่งขันกับสินค้าพื้นเมืองได้ หินปูนเป็นวัตถุดิบที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ทั่วไปในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณ ลพบุรี สระบุรี มีหินปูนเป็นบริเวณกว้างเพราะฉะนั้นจึงมีการเผาปูนจำนวนมากในบริเวณดังกล่าวเพื่อส่งมาขายในกรุงเทพฯ การเผาปูนไม่มีปัญหาการตลาดเหมือนไม้หรือข้าวจึงมีการขออนุญาตตั้งเตาเผาปูนเพิ่มอยู่เสมอ

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการโยธาก่อสร้างต่างๆ ในกรุงเทพฯ ทั้งการสร้างอาคารที่อยู่อาศัย ร้านค้า ถนนหนทาง ทำเขื่อนริมแม่น้ำบันไดทำน้ำ และสะพานข้ามคลอง งานโยธาเหล่านี้ล้วนแต่ต้องใช้ปูนเป็นปัจจัยสำคัญ แต่ปูนที่เผาขายกันภายในประเทศขณะนั้นเป็นเพียงปูนก่อก่อมีลักษณะเปราะ อีกทั้งไม่สามารถรับน้ำหนักโครงสร้างใหญ่ๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ในสมัยนั้นได้ จำเป็นต้องใช้ปูนซีเมนต์^{๔๔} เพื่อให้

สิ่งก่อสร้างนั้นๆ คงทนถาวร ปูนซีเมนต์ที่ว่านี้ยังไม่มีการผลิตในเมืองไทยและต้องสั่งซื้อมาจากต่างประเทศ ต้องเสียค่าระวางแพงมากทำให้ปูนซีเมนต์เป็นสินค้าราคาสูง และพ่อค้าก็ยังขึ้นราคาอยู่บ่อยๆ แต่ก็ยังมีแนวโน้มว่าจะมีการใช้ปูนซีเมนต์มากขึ้นเรื่อยๆ^{๔๕}

ปูนที่เผาขายก่อนที่จะผลิตปูนซีเมนต์ในไทยนั้นมีตลาดอย่างพอเพียงภายในประเทศ มีผู้ผลิตหลายรายทั้งชาวไทยและต่างชาติ แต่เมื่อมีการผลิตปูนซีเมนต์ซึ่งมีคุณภาพดีกว่ามากทำให้ปูนซีเมนต์ไม่ขาดตลาด ราคาก็ถูกลงปูนเผาแบบเดิมมีคุณสมบัติในการก่อสร้างสู้ปูนซีเมนต์ไม่ได้ กิจการจึงทรุดลง

บริษัทสยามซีเมนต์จำกัดประสบความสำเร็จอย่างงดงาม โดยไม่ต้องได้รับความคุ้มครองจากรัฐบาลในด้านภาษีศุลกากร ทั้งนี้ นอกจากผลเอื้ออำนาจจากธรรมชาติของผลิตภัณฑ์เองแล้ว ประโยชน์โดยบังเอิญจากการที่ปูนซีเมนต์นอกขาดตลาดในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ ซึ่งปูนซีเมนต์ในสิงคโปร์มลายู และชวาระาคาถูกลง ๑๒ บาท แต่ของไทยยังคงราคา ๖ บาทเท่านั้น^{๔๖} หลังสงครามเมื่อการค้าของโลกฟื้นตัวปูนซีเมนต์ของไทย

^{๔๔} ปูนซีเมนต์ปอร์ตแลนด์เป็นสารผสมที่ได้จากการเผาหินปูน หินชนวน หิน Shell และดินเหนียวในอุณหภูมิที่พอเหมาะแล้วบดละเอียดผสมกับแร่ยิปซัมในอัตราส่วนผสมมาตรฐาน มีคุณสมบัติคือผสมกับน้ำแล้วจะแข็งตัวสามารถต้านทานแรงกดได้สูงไม่ใช้ผลิตภัณฑ์ที่เมืองปอร์ตแลนด์แต่ที่เรียกเช่นนั้นเพราะซีเมนต์ชนิดนี้มีสีเหมือนสีของหินที่ปอร์ตแลนด์บนฝั่งทะเลทางตอนใต้ของอังกฤษ

^{๔๕} กจช., เอกสารรัชกาลที่ ๕ กษ ๑๒.๒/๑๖ หนังสือเจ้าพระยาสุรวงษ์วิวัฒน์ศักดิ์กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, วันที่ ๖ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๘๐. และกจช., เอกสารรัชกาลที่ ๖ รล. ๒๐/๓ หนังสือเจ้าพระยาอมราช กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, วันที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๗.

^{๔๖} กจช., เอกสารรัชกาลที่ ๖ รล. ๒๐/๑๓ หนังสือกรรมการบริษัทสยามซีเมนต์ จำกัด กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, วันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๐.

ก็สามารถแข่งขันกับปูนซีเมนต์นอกได้อย่าง
แข่งขันและดีขึ้นเรื่อย ๆ แม้จะเสียเปรียบใน
ด้านภาษีก็ตาม เช่น ปูนซีเมนต์จากอินโดจีน
ของฝรั่งเศสเข้ามากรุงเทพฯ เสียภาษีขาเข้า
ถึงละ ๑๒ สตางค์ แต่ปูนซีเมนต์ของไทยส่ง
เข้าอินโดจีนของฝรั่งเศสต้องเสียภาษีถึงละ ๑
บาท ๕๐ สตางค์^{๔๗} อย่างไรก็ตามบริษัทสยาม
ซีเมนต์ จำกัดก็มีจำนวนยอดขายเพิ่มขึ้น
เรื่อยมาในพ.ศ. ๒๔๖๓ ขายประมาณ ๒๕,๐๐๐
ตันและเพิ่มเป็น ๑๓๕,๐๐๐ ตันในพ.ศ. ๒๔๘๓
นับเป็นบริษัทแรกของไทยที่ประกอบ
อุตสาหกรรมหนักได้ประสบผลสำเร็จ

อิทธิพลทางการเมือง ชาวตะวันตก
นอกจากจะมีทุนมาก มีความชำนาญงาน
และการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพกว่าไทย
แล้ว ยังใช้อิทธิพลทางการเมืองบีบบังคับ
และเอาเปรียบไทยด้วย^{๔๘} บริษัทป่าไม้มักใช้
อิทธิพลทางการเมืองและกงสุลบีบบังคับไทย
ในการขอหรือต่อสัมปทานป่าไม้^{๔๙} ไม่มี
ความเคารพกฎเกณฑ์ของกรมป่าไม้โดยตัด
ไม้ที่มีขนาดต่ำกว่าที่กรมป่าไม้กำหนดไว้
การที่เจ้ากรมป่าไม้ ปลัดกรม และเจ้าหน้าที่

ในกรมเป็นชาวอังกฤษเกือบทั้งหมด^{๕๐}
ทำให้ปฏิบัติงานอย่างเห็นแก่คนชาติ
เดียวกันรู้เห็นเป็นใจและลำเอียงเข้าข้าง
บริษัทอังกฤษเสมอ^{๕๑} บริษัทศรีมหาธาตุ
ของคนไทยก็เสียเปรียบบริษัทต่างชาติเช่นกัน
เพราะเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีตัดไม้ได้ขนาด
๑๓ ก้าวขึ้นไป แต่เมื่อบริษัทบอร์เนียวเข้า
ดำเนินการแทนกรมป่าไม้อนุญาตให้ตัดไม้ ๑๐
ก้าวขึ้นไป^{๕๒}

นอกจากปัญหาการจัดการที่ไม่มี
ประสิทธิภาพแล้ว ปัญหาทางการเมืองภายใน
นอกเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้บริษัทบ่อน้ำ
ศิลาสยามต้องถูกปิดกิจการ เพราะบริษัทนี้มี
สิ่งล่อใจให้ชาวต่างประเทศเข้ามายุ่งเกี่ยว คือ
สิทธิพิเศษสงวนที่ดินไว้ให้บริษัท ๙๓๒,๕๐๐
ไร่และการผ่อนผันอื่นๆ อีกทำให้ฝรั่งเศส
สนใจเข้ามาเป็นหุ้นส่วน ซึ่งอังกฤษได้แสดง
ท่าทีไม่พอใจ รัฐบาลไทยหวาดเกรงว่าจะ
เป็นชนวนให้เกิดความขัดแย้งระหว่าง
ประเทศได้ จึงให้ปิดกิจการเสียและยกเลิก
สิทธิพิเศษต่างๆ ด้วย

การเก็บภาษีขาเข้าร้อยละ ๓ เป็น

^{๔๗} บริษัทสยามซีเมนต์จำกัด, “โรงงานใช้เครื่องจักรในประเทศสยาม,” จัดพิมพ์โดยสภาเผยแผ่พาณิชย์ (เมษายน, ๒๔๕๖), หน้า ๑๔.

^{๔๘} ลักขมี รัดดสัมพันธ์, “จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีกับการดำเนินงานธุรกิจของท่าน ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๕-๒๔๗๕” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตแผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า ๑๐๔

^{๔๙} กช., เอกสารรัชกาลที่ ๗, สฐ. ๒.๘/๘ บันทึกความเห็นเรื่องระเบียบการอนุญาตป่าไม้ วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๙
และ กช., เอกสารรัชกาลที่ ๕, ม. ๑๖.๑-๑๕ จัดการแก้ไขเรื่องสัญญาป่าไม้, วันที่ ๓ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๘

^{๕๐} มีอิทธิพลจากต่างประเทศแอบแฝงอยู่ทำให้การว่าจ้างชาวต่างประเทศของไทยเป็นเช่นนั้น

^{๕๑} กช., เอกสารรัชกาลที่ ๖, สบ. ๐๐๑/๑๒ รายงานการตรวจราชการนครราชสีมา และ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขา ภาคที่ ๔, หน้า ๑๔๑.

^{๕๒} กช., เอกสาร สบ. ๒.๓๓/๖

อิทธิพลจากต่างประเทศที่กำหนดให้อุตสาหกรรมของไทยเป็นอุตสาหกรรมข้าวไม่สั๊ก และดีบุกสำหรับการส่งออก ส่วนการผลิตด้านสินค้าหัตถกรรมอื่นๆ นั้นเกิดขึ้นช้ามากคงดำเนินการได้ดีเฉพาะสินค้าที่อยู่ได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากรัฐบาลในด้านการตั้งกำแพงภาษี

อิทธิพลทางการเมืองภายในเห็นได้ชัดในบริษัทบ่อถ่านศิลาสยามจำกัดว่า เจ้าพระยาบวรราชมีอำนาจทางการเมืองมากเพราะใกล้ชิดและเป็นทีโปรดปรานของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประกอบกับเจ้าพระยาบวรราชได้ชักชวนพระยาประสิทธิ์ศุภการ (ต่อมาเป็นเจ้าพระยาธรรมราชฯ) มาร่วมด้วย จึงทำให้การก่อตั้งบริษัทดำเนินไปได้อย่างง่ายดาย การทำบ่อถ่านหินที่บ้านดอนนี้กรมรถไฟแห่งประเทศไทยก็สนใจและขอสัมปทานในเวลาเดียวกัน เพราะต้องการหาเชื้อเพลิงใหม่มาแทนฟืน ซึ่งทำให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่ากรมพระจันทบุรีนฤนาถ เสนาบดีกระทรวงการคลังก็ทรงเห็นว่าเหมาะสมที่จะให้กรมรถไฟทำ แต่เจ้าพระยาบวรราชได้รับอนุญาตให้เปิดบริษัทนี้ขึ้นและสงวนที่ดินจำนวนมากถึง ๙๓๒,๕๐๐ ไร่ ซึ่งเป็นการสงวนที่ดินทำมาหากินจำนวนมากเป็นประวัติการณ์ชนิดที่ต้องใช้อิทธิพลหนุนหลังมากจึงจะทำได้

นอกจากนั้นยังมีการใช้อิทธิพลจากตำแหน่งหน้าที่ราชการยกย่ายถ่ายเทผลประโยชน์ของหลวงไปให้กับบริษัทที่ตนได้รับผลประโยชน์อยู่ เช่น ผู้อำนวยการบริษัทไฟฟ้าสามเสนได้ใช้เงินรายได้ของบริษัทไฟฟ้าหลวงนี้ไปซื้อหุ้นบริษัท บ่อถ่านศิลาสยามเป็นจำนวน ๑,๑๕๐ หุ้น แต่โอนหุ้นของบริษัทไฟฟ้าจำนวน ๑๐ หุ้นไปให้แก่ข้าราชการบริษัทไฟฟ้า ๘ คนและพนักงานบริษัทบ่อถ่านศิลาสยามอีก ๒ คน โดยได้รับคนละ ๑ หุ้น^{๕๓} ซึ่งบุคคลเหล่านี้ไม่ได้จ่ายเงินเองเลย นอกจากนั้นบริษัทไฟฟ้าสามเสนยังได้ทำสัญญาขายกระแสไฟฟ้าให้กับบริษัทสยามซิเมนต์อย่างเสียเปรียบโดยขายกระแสไฟฟ้าได้ในราคาที่ถูกว่าขายให้หน่วยงานในราชการ ทำให้โรงไฟฟ้าสามเสนขาดทุน

บทบาทของรัฐ ตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไทยถูกคุกคามและแทรกแซงจากมหาอำนาจตะวันตกซึ่งเป็นเหตุให้รัฐไม่ไว้วางใจและไม่สนับสนุนการลงทุนของนายทุนชาวตะวันตก^{๕๔} คงจำกัดให้ดูแลโรงสี โรงเลื่อย และแร่ดีบุกเท่านั้น และแม้ว่าจะขาดแคลนเงินทุนภายในประเทศรัฐก็ยังไม่มีนโยบายกู้เงินต่างประเทศเพื่อพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าส่วนประชาชนหมดโอกาสที่จะฝึกฝนหาความรู้ความชำนาญทางด้านอุตสาหกรรม โครงสร้างพื้นฐานทาง

^{๕๓} กจช., เอกสารรัชกาลที่ ๗, กษ. ๔/๑ หนังสือนายพลเอกกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินถึงพระยาสุชุมณวินิจ, วันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

^{๕๔} กจช., เอกสารรัชกาลที่ ๕ ยร ๕.๒/๑-๑๓, การขออนุญาตทำการรถไฟ

เศรษฐกิจ (infrastructure) ของประเทศจึงต้อง
ล่าช้าออกไป

ในด้านการคมนาคมขนส่ง การขยาย
เส้นทางรถไฟออกไปทุกภาคของไทยมีจุด
ประสงค์เพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองมากกว่า
การพัฒนาประเทศ กรมรถไฟหลวงจึงไม่ได้
สนใจที่จะวางแผนให้รถไฟมีบทบาทสนับสนุน
การขยายตัวของการผลิตโรงงานต่างๆ ทั้งโรงสี
และโรงงานมักจะเลือกทำเลที่ตั้งให้อยู่ใกล้สถานี
รถไฟ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการขนส่ง แต่
ก็ต้องเสียภาษีและค่าระวางบรรทุกสินค้าใน
อัตราสูง ทำให้กำไรลดลงจนบางครั้งไม่พอ
กับค่าใช้จ่าย^{๕๕} ทั้งกรมรถไฟยังจัดตั้งสินค้า
ให้น้อยไม่เพียงพอกับความต้องการ^{๕๖}

ถนนหลวงของไทยมีมาตรฐานต่ำ
กว่าของเพื่อนบ้าน เช่น มลายา พม่า และ
อินโดจีน^{๕๗} แต่รัฐก็ยังไม่มียุทธศาสตร์สร้าง
ถนนให้ดีและขยายให้ทั่วถึงทุกท้องถิ่นเพราะ
เกรงว่าจะไปแย่งลูกค้าของกรมรถไฟ^{๕๘}
บ่อยครั้งที่งานก่อสร้างถนนและสะพานเกิด
จากแรงงานชาวนากับเครื่องมือและวัสดุจาก
พ่อค้าท้องถิ่น^{๕๙}

รัฐบาลจำกัดบทบาททางเศรษฐกิจ
แต่ไม่กล้าเสี่ยงต่อการลงทุนใดๆ เช่นใน พ.ศ.
๒๔๕๘ พระยาสุรบดีนทร์สุนทรฤทัย
ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลพิษณุโลกได้ขอให้
รัฐบาลสนับสนุนและอุดหนุนการลงทุนผลิต
สินค้าฝ้ายเพื่อฟื้นฟูหัตถกรรมผ้าฝ้าย โดยใน
ระยะแรกขอให้รัฐลงทุนซื้อเครื่องปั่นด้ายราคา
๔๐,๐๐๐ บาท และจะมีการสร้างโรงงานปั่น
ด้ายต่อไป^{๖๐} ซึ่งกรมหลวงจันทบุรี นฤนาท
เสนาบดีกระทรวงพระคลังทรงสนับสนุนว่า
รัฐบาลควรจะลงทุนไปก่อน เมื่อกิจการเจริญ
มั่นคงขึ้นแล้ว จึงจะขายให้เอกชนไปดำเนิน
การต่อแต่ในที่สุดที่ประชุมเสนาบดีได้ปฏิเสธ
ที่จะช่วยเหลือการลงทุนเพราะกลัวการขาดทุน
และเกรงว่ารัฐบาลจะต้องขยายบทบาทการใช้
เงินในลักษณะนี้อีกสำหรับการผลิตสินค้าชนิด
อื่นๆ^{๖๑}

การลงทุนในอุตสาหกรรมของไทยภาย
หลังการแก้ไขสนธิสัญญาการค้ากับ
ชาติตะวันตก (พ.ศ. ๒๔๖๔-๒๔๗๗)

^{๕๕} กจช., เอกสารรัชกาลที่ ๕, กษ ๑๒.๒/๘ บริษัทเฝ้าปูนแคงคอย

^{๕๖} กจช., เอกสารรัชกาลที่ ๕ น. ๑๙/๓๕, หน้า ๔๑-๔๓.

^{๕๗} กจช., เอกสารรัชกาลที่ ๖ คค. ๖/๒ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน กราบบังคมทูล (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว, ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๐.)

^{๕๘} เพิ่งอ้าง.

^{๕๙} กจช., เอกสารรัชกาลที่ ๖ คค. ๖.๑ (๑-๒๘) กรมทาง.

^{๖๐} กจช., เอกสารรัชกาลที่ ๖ คค. ๑/๓๒ “รายงานการบำรุงฝ้ายของพระยาสุรบดีนทร์สุนทรฤทัย,” ที่ ๘/๙๘, ๑๘ เมษายน ๒๔๕๘.

^{๖๑} กจช., เอกสารรัชกาลที่ ๖ คค. ๑/๓๒ กรมหลวงจันทบุรีนฤนาท กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ที่
๖๐๘๖/๗๐, ๖ สิงหาคม ๒๔๕๘.

นับแต่ระบบเศรษฐกิจของไทยได้เริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นระบบเศรษฐกิจเปิดใน พ.ศ. ๒๓๙๘ จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๙ รวมเป็นเวลา ๗๑ ปี เป็นช่วงเวลาที่ควรจะมีการขยายตัวทางด้านการผลิตแต่การผลิตสินค้าหัตถกรรมเกิดขึ้นน้อยมากในหมู่คนไทย มีสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านหลายชนิดที่ไม่ถูกทำลายจากการแข่งขันการค้ากับต่างประเทศ แต่ก็ไม่อาจเติบโตขึ้นมาได้ สาเหตุที่การพัฒนาทางด้านการผลิตถูกจำกัดนั้นนอกจากการขาดแคลนเงินทุน การขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ การขาดการจัดการที่เชี่ยวชาญ หรือปัญหาเกี่ยวกับการตลาดแล้ว การเก็บภาษีผ่านด่านภายในประเทศ (inland transit duties) ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่บั่นทอนกำลังใจผู้ผลิตภายในประเทศ ภาษีผ่านด่านนี้จะเก็บในอัตราที่แตกต่างกันไป แต่โดยเฉลี่ยเท่ากับร้อยละ ๑๐ ของมูลค่าสินค้า^{๖๒} การเก็บภาษีนี้ไม่ก่อให้เกิดรายได้มากนัก แต่รัฐบาลไม่อาจตัดออกไปได้จนกว่าจะหารายได้อื่นมาทดแทน อย่างไรก็ดี ใน พ.ศ. ๒๔๖๙ รัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๗) สามารถเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาอันไม่เสมอภาคกับนานาประเทศทั้งหมดได้สำเร็จและเริ่มมีการเพิ่มภาษีสินค้าเข้า จึงได้มีการยกเลิกภาษีผ่านด่านนี้ใน

พ.ศ. ๒๔๗๐^{๖๓} ซึ่งมีผลให้การผลิตสินค้าทั้งอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมของไทยขยายตัวดีขึ้นตลอดรัชกาล

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๓ เป็นต้นมา รัฐบาลไทยได้พยายามหาหนทางรื้อฟื้นสนธิสัญญากับต่างประเทศ โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อเพิ่มภาษีรายได้ให้แก่รัฐบาลมากกว่าจะเพื่อกู้ครองการผลิตภายในหลังการเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษีศุลกากรและการยกเลิกภาษีผ่านด่าน แม้ว่าจะไม่ก่อให้เกิดการลงทุนเพิ่มอย่างรวดเร็ว แต่อุตสาหกรรมภายในก็แสดงอาการตอบสนองเมื่อมีการตั้งกำแพงภาษีผลิตผลภายในมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้น ถ้าหากมีวัตถุดิบเพียงพอภายในประเทศ อุตสาหกรรมที่ได้รับการคุ้มครองจากการตั้งกำแพงภาษีนี้ เช่น ยาสูบ สบู่ ไม้ขีดไฟ น้ำตาล และสุรา (เบียร์ - ไวน์)^{๖๔} ฯลฯ

แหล่งเงินทุน กรมพระคลังข้างที่ยังคงเป็นแหล่งเงินทุนใหญ่ที่สุดในประเทศ แต่มีข้อจำกัดในการลงทุนมาก นายทุนชาวจีนภายในประเทศและนายทุนตะวันตกได้สนใจที่จะลงทุนในธุรกิจอุตสาหกรรมมากขึ้น นายทุนจีนซึ่งเคยมีบริษัทเล็กๆ แข่งขันกันเองทางด้านการค้าและการผลิตได้หันมารวมทุนกันมากขึ้น เช่น พ.ศ. ๒๔๗๑ หลวงนครเศรษฐสินทและพรรคพวกจีนในไทยได้รวมทุนกัน

^{๖๒} J.C. Ingram, *Economic Change*..... p. 134.

^{๖๓} *Ibid.* มีการเสนอให้ยกเลิกภาษีนี้มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๕ กจช., เอกสารรัชกาลที่ ๕ ค. ๑๔/๒๖ Proposal for Siamese Tariff by E. Embrose (April 30, 1902)

^{๖๔} พระราชบัญญัติพิทักษ์อัตราภาษีศุลกากร พ.ศ. ๒๔๖๙." *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม ๔๓. หน้า ๗๓๕.

ตั้งบริษัทมินแซด้วยทุน ๒๐๐,๐๐๐ บาท สร้างโรงงานขนาดใหญ่ทำไม้ขีดไฟด้วยเครื่องจักร มีคนงานคุมเครื่องจักร เครื่องกลภายในโรงงาน ๒๕๐ คน มีผู้หญิงและเด็กรับเหมาก่อสร้างและกลักตามบ้านอีกเกือบ ๔,๐๐๐ คน^{๖๕} การแข่งขันกับบริษัทไม้ขีดไฟสวีเดนทำให้บริษัทขาดทุนแต่ก็สามารถระดมทุนเพิ่มได้อีก ๑๒๐,๐๐๐ บาท ทันที^{๖๖}

เมื่อพระยาภิรมย์ภักดี (บุญรอด เศรษฐบุตร) ก่อตั้งบริษัทบุญรอด บริวเวอรี่ขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น เดิมวางโครงการให้เป็นการลงทุนร่วมกับ บริษัทเพาล์บิกเคนบัก ซึ่งเป็นบริษัทชาติเยอรมันเหมือนบริษัทเบียร์อื่นๆ ในทวีปเอเชียที่จะต้องผูกพันกับบริษัทเบียร์ในยุโรป แต่ภายหลังได้เปลี่ยนมาขอให้กรมพระคลังข้างที่เข้าหุ้นร้อยละ ๒๕ พระยาภิรมย์ภักดีลงทุนร้อยละ ๗๕ ในงบประมาณการลงทุนทั้งหมด ๕๐๐,๐๐๐ บาท^{๖๗} พระคลังข้างที่ยินดีร่วมด้วยและเป็นที่มาของสิทธิพิเศษต่างๆ ที่ตามมาภายหลัง

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๙ เมื่อไทยประกาศพิภตภาษีศุลกากรใหม่ บริษัทต่างชาติได้พยายามขอเข้ามาตั้งบริษัทในไทยมากขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงภาษีขาเข้าเช่นบริษัทบอร์เนียวขอตั้งโรงงานไม้ขีดไฟ บริษัทยาสูบทั้งชาติอเมริกันและอังกฤษพากันขอเข้ามาตั้งโรง

งานยาสูบ โดยขอผูกขาดการผลิตและการขายแต่เพียงผู้เดียว ซึ่งไทยอนุญาตไม่ได้ เพราะการขอผูกขาดนั้นขัดต่อสัญญาทางพระราชไมตรี^{๖๘} จนกระทั่งหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วจึงได้มีบริษัท British American Tobacco มาผูกขาดการผลิตยาสูบในไทยใน พ.ศ. ๒๔๗๖ และก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ รัฐบาลไทยจึงได้เข้าร่วมช่วงการผูกขาดจนถึงปัจจุบัน

การจัดการ เป็นการลงทุนในการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคที่สืบเนื่องมาจากการขาดแคลนในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๑ และได้แรงกระตุ้นจากการตั้งกำแพงภาษีคุ้มครองอุตสาหกรรมภายในเป็นสินค้าที่มีวัตถุดิบและตลาดภายในประเทศเป็นส่วนใหญ่เริ่มจากการเป็นโรงงานขนาดเล็กลงทุนแต่น้อยตามกำลังทรัพย์ที่มีอยู่ ลงทุนแต่ผู้เดียวและจัดการเองทุกอย่าง จนเมื่อกิจการดีขึ้นจึงขยายการผลิตออกไป โดยนำกำไรกลับมาเพิ่มการลงทุนหรือโดยการรวมเป็นหุ้นส่วน จึงไม่มีปัญหาเรื่องเงินทุนหรือการจัดการ แต่มีการแข่งขันกันมากกับสินค้าจากต่างประเทศ

ผู้ประกอบการ การศึกษามุ่งแต่จะสร้างคนให้กับระบบราชการที่กำลังขยายตัว แต่ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการศึกษาอย่างเพียงพอที่จะนำความรู้ขั้นพื้นฐานในการ

^{๖๕} กช., เอกสารรัชกาลที่ ๗ ม. ๒๖.๕/๒๘๔ หนังสือพิมพ์กรุงเทพเดลิเมล์.

^{๖๖} เพิ่งอ้าง.

^{๖๗} กช., เอกสารรัชกาลที่ ๗, รล. ๒๐๓/๗ หนังสือขออนุญาตทำเบียร์, ๒๖ มีนาคม ๒๔๗๓.

^{๖๘} กช., เอกสารรัชกาลที่ ๗, กส. ๑๕.๒(เล่ม ๒) รายงานการประชุมสภาเผยแผ่พาณิชย์, วันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔.

ผลิตและเทคโนโลยีมาใช้เพื่อคุณภาพของสินค้าและองค์กรใหม่ให้มีประสิทธิภาพ ปัญหาการขาดผู้ชำนาญการจึงเกิดขึ้นในทุกประเภทการผลิต เช่น อุตสาหกรรมยาสูบ ไม่สามารถพัฒนาการผลิตขึ้นมาได้ บุหรี่ที่ผลิตออกมาจะมีรสเดียวกันและมีคุณภาพเดียวกันทั้งหมด ไม่อาจผลิตให้มีมาตรฐานเท่าบุหรี่ต่างประเทศได้ ถึงแม้ว่ารัฐจะตั้งกำแพงภาษีไว้สูงถึงร้อยละ ๒๕ แต่ก็ยังคงมีการนำเข้าบุหรี่ต่างประเทศจำนวนมากในพ.ศ. ๒๔๗๕^{๖๙}

การฟอกหนังเป็นธุรกิจที่นำลงทุนเพราะวัตถุดิบป้อนโรงงานหาได้ง่ายภายในประเทศ หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ มีโรงงานฟอกหนังด้วยเครื่องจักรขนาดใหญ่ถึง ๓ โรงงาน แต่ในที่สุดก็ต้องหยุดผลิตทั้ง ๓ ราย เพราะขาดนายช่างผู้ชำนาญงานและมีปัญหาทางเทคนิคเกี่ยวกับการรักษาหนังสัตว์ในขั้นตอนต่างๆ ก่อนการฟอก ทำให้หนังที่ฟอกออกมาคุณภาพไม่ดีขายไม่ได้ราคา แต่เมื่อแก้ปัญหาด้านเทคนิคได้ก็มีปัญหาเกี่ยวกับเงินทุนที่จะขยายการผลิต^{๗๐} อุตสาหกรรมฟอกหนังของไทยจึงยังล้าหลังอยู่นาน ปัญหาการขาดแคลนผู้ชำนาญการผลิตเกิดขึ้นทั่วไปแม้แต่ในกิจการน้ำตาลซึ่งไทยเคยประกอบการมาแล้วแต่โบราณ^{๗๑}

พระยาภิรมย์ภักดีผู้จัดการบริษัทเบียร์ ต้องอาศัยความรู้ด้านวิชาการจากต่างประเทศ โดยติดต่อกับมหาวิทยาลัยในเยอรมัน เพื่อทดลองแยกธาตุน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาจนแน่ใจว่าน้ำในเมืองไทยจะผลิตเบียร์ได้รสดี บริษัทได้ติดต่อซื้อเครื่องจักรในการผลิตเบียร์มาจากเยอรมันและจ้างผู้เชี่ยวชาญการผลิตเบียร์มารับผิดชอบด้านการผลิต^{๗๒}

การตลาด นับเป็นประเด็นที่สำคัญที่สุดสำหรับในช่วงเวลานี้ การตั้งกำแพงภาษีภายหลังการแก้ไขสนธิสัญญาทำให้บริษัทชาติตะวันตกที่ส่งสินค้าเข้าต้องขาดผลประโยชน์ไปมาก การแข่งขันกันขายสินค้านระหว่างนายทุนในประเทศกับนายทุนตะวันตกจึงมีอยู่เสมอ

สินค้าคุ้มครองชนิดหนึ่งคือไม้ขีดไฟ ซึ่งไทยเคยสั่งเข้าจากประเทศสวีเดน ญี่ปุ่น และจีน ประมาณปีละ ๘๐,๐๐๐ ถึง ๑๐๐,๐๐๐ บาท ซึ่งไม้ขีดไฟจากบริษัทไม้ขีดไฟสวีเดน (Swedish Match Co., Ltd.) เป็นที่นิยมมากว่ามีคุณภาพดี เมื่อมีการตั้งกำแพงภาษีบริษัทมินแซของชาวจีนในไทยจึงขยายการผลิตเต็มที่ วัตถุดิบทั้งหมดมีอยู่ภายในประเทศ ทำให้มีราคาถูกและที่มีคุณภาพเท่าเทียมกับของต่างประเทศ ทำให้เป็นที่นิยมของชาว

^{๖๙} J.C. Ingram, *Economic Change* p. 136.

^{๗๐} กชข., เอกสารรัชกาลที่ ๖, ๑๒.๓/๑๔ นายกิมซุ่นหงวน บริษัทฟอกหนังชอว์จิน, สิงหาคม ๒๔๖๔.

^{๗๑} ยิ่งศักดิ์ อิศรเสนา, ม.ล., อ้างแล้ว, หน้า ๘๑.

^{๗๒} กชข., เอกสารรัชกาลที่ ๗, รล. ๒๐.๓/๗ หนังสือพระยาภิรมย์ภักดีกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, วันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๓.

ไทยตามหัวเมืองต่างๆ มาก บริษัทบอร์เนียว
ตัวแทนจำหน่ายไม้ขีดไฟสวีเดนจึงเริ่มต้น
ด้วยการส่งผู้แทนมาเจรจาให้บริษัทมินแซ
เปลี่ยนเครื่องหมายการค้า เพราะตราสตาร์
แดงคล้ายคลึงกับตราพระอาทิตย์ของบริษัท
สวีเดนมากอาจทำให้ประชาชนเข้าใจผิด^{๗๓}

นอกจากนี้บริษัทบอร์เนียวได้แข่งขัน
โดยใช้วิธีลดราคาสินค้าลงมาก จากราคาหีบ
ละ ๗๐ บาทลดลงมาเรื่อยๆ จนเหลือ ๒๙
บาท ทั้งๆ ที่ไม้ขีดไฟจากต่างประเทศต้อง
เสียภาษีขาเข้า หีบละ ๒๑ บาท ๖๐ สตางค์
และยังต้องเสียค่าบรรจุหีบสังกะสี ค่าประกัน
และค่าระวางเรืออีกรวมแล้วไม่ต่ำกว่าหีบละ
๑๐ บาท บริษัทมินแซก็ลดราคาลงบ้างจาก
หีบละ ๕๐ บาทเหลือ ๓๙ บาท^{๗๔} เป็นผลให้
บริษัทมินแซขาดทุนต้องเรียกทุนจากผู้ถือ
หุ้นเพิ่มอีก ๑๐๐,๐๐๐ บาทเพื่อสู้ต่อไป บริษัท
ไม้ขีดไฟสวีเดนเป็นบริษัทใหญ่มากผูกขาด
การขายไม้ขีดไฟแต่ผู้เดียวในเยอรมัน
เชคโกสโลวาเกียและประเทศอื่นๆ ในยุโรป
อีกหลายประเทศ แม้ในสหรัฐอเมริกาและจีน
ไม้ขีดไฟสวีเดนก็ตีตลาดไม้ขีดไฟของ
เจ้าของประเทศมาแล้ว การที่ลดราคาในไทย
อย่างยอมขาดทุนเช่นนี้ก็ด้วยหวังจะใช้อำนาจ
เงินที่เป็นปีกแผ่นกว่าบีบบังคับบริษัทมินแซ
แต่เมื่อบริษัทมินแซยังคงยืนหยัดต่อสู้บริษัท

บอร์เนียวก็เปลี่ยนกลยุทธ์ใหม่โดยติดต่อขอ
ซื้อกิจการบริษัทมินแซ และในที่สุดบริษัท
ต่างชาติก็ขอเข้ามาตั้งโรงงานไม้ขีดไฟในไทย
เพื่อหลีกเลี่ยงภาษีขาเข้าซึ่งสูงขึ้นมาก

การแข่งขันทางการค้าของพ่อค้าจีน
ในไทยกับพ่อค้าชาวตะวันตกเป็นที่สนใจ
และติดตามของสื่อมวลชน รัฐบาลไทยก็จับ
ตาดูการลงทุนของคนจีนอย่างเอาใจช่วย
เพราะไม่ต้องการให้พ่อค้าตะวันตกเข้ามา
ครอบงำเศรษฐกิจของไทย แต่รัฐบาลก็ไม่ได้
ดำเนินมาตรการใดๆ ในอันที่จะช่วยประคับ
ประคองและสนับสนุนเอกชนคนจีนมากนัก

สำหรับบริษัท บุญรอดบริวเวอรี่ไม่มี
ปัญหาเรื่องตลาดแม้ว่าจะไม่ได้รับอนุญาตให้
ผูกขาดแต่ก็ได้รับความคุ้มครองเป็นพิเศษจาก
รัฐบาล โดยไม่อนุญาตให้ผู้อื่นก่อตั้งโรงงาน
เบียร์ขึ้นแข่งขันในระยะแรก จึงไม่มีคู่แข่งเลย
จนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ บริษัทได้เริ่ม
ด้วยการผลิตเบียร์หลายรสหลายตราเข้าสู่
ตลาด เช่น ตราสิงห์ ตราวัว เป็นต้น และตรา
สิงห์เป็นที่นิยมมากที่สุด ภายหลังจึงผลิต
เพียงตราเดียวและมียอดขายดีมาก ชาวไทย
นิยมดื่มเบียร์ที่ผลิตภายในประเทศเพราะเป็น
ของใหม่มีรสดีและมีคุณภาพ เบียร์จากต่าง
ประเทศจะเข้ามาถึงเมืองไทยก็เป็นเบียร์เก่า
รสชาติไม่เป็นที่นิยมทั้งยังใส่สารกันเสียด้วย^{๗๕}

^{๗๓} กจช., เอกสารรัชกาลที่ ๗ ม. ๒๖.๕/๒๔๘๙ หนังสือพิมพ์กรุงเทพเดลิเมต์

^{๗๔} เพิ่งอ้าง

^{๗๕} กจช., เอกสารรัชกาลที่ ๗, รล. ๒๐.๓/๗ หนังสือพระยาภิรมย์ภักดี กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว,
วันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๓.

ข้อได้เปรียบในตัวสินค้าที่มีน้ำหนักมากกินพื้นที่มากแต่ราคาสินค้าไม่สูงนัก มีผลทำให้ค่าระวางสินค้าสูง เบียร์จากต่างประเทศไม่สามารถแข่งขันกับเบียร์ของไทยได้

อำนาจรัฐ หลังการแก้ไขสนธิสัญญาจนสำเร็จใน พ.ศ. ๒๔๙๖ ไทยมีโอกาสดังอัตราภาษีศุลกากรได้อย่างอิสระ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดเพราะเมื่อภาษีศุลกากรสูงขึ้นมีผลให้สินค้าภายในประเทศมีราคาสูงขึ้น เช่น พ.ศ. ๒๔๖๙ รัฐกำหนดภาษีน้ำตาลกิโกรัมละ ๓ สตางค์เพื่อช่วยเหลือการผลิตน้ำตาลภายในประเทศให้กลับเป็นอุตสาหกรรมที่มั่นคงดังเดิม^{๖๖} แต่กลับทำให้ประชาชนต้องเดือดร้อนเพราะน้ำตาลภายในประเทศขึ้น

การเปลี่ยนแปลงของการลงทุนอุตสาหกรรมของไทยเกิดจากแรงผลักดันภายนอก ไม่ได้เกิดจากวิวัฒนาการของสังคมภายในเอง ปัจจัยในการผลิตยังไม่อยู่ในสภาพที่พร้อมสำหรับการพัฒนาขึ้นไปเป็นระบบทุนนิยมได้ทันที การดำรงอยู่ของระบบศักดินาทำให้การกระจายรายได้กระจายไปที่บุคคลชั้นนำกลุ่มน้อยเท่านั้น การสะสมทุนจึงไม่เกิดขึ้นโดยทั่วไป เมื่อไทยเปิดประเทศด้วยการทำสนธิสัญญากับนานาประเทศอย่างกว้างขวางนั้น การค้าภายในยังมีน้อย การใช้เงินตรายังไม่แพร่หลาย การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านยังไม่ขยายตัว โครงสร้างทางชนชั้นไม่มีการเปลี่ยนแปลงดุลอำนาจ การลงทุนที่มีอยู่บ้างแล้ว ก็เป็นการลงทุนของนายทุนจีนซึ่งไม่มีอิทธิพลพอที่จะต่อรองกับอำนาจรัฐได้ รัฐจึงยังไม่มีความคิดว่าเป็นภาระของรัฐจะต้องปกป้องและส่งเสริมการผลิตภายในให้เข้มแข็งพอที่จะสามารถแข่งขันกับสินค้าภายนอกได้

สนธิสัญญาทำให้มีการเคลื่อนไหวของแรงงานตอบสนองระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ อิทธิพลจากภายนอกผลักดันให้ชนชั้นผู้ปกครองของไทยจำต้องยกเลิกระบบการเกณฑ์แรงงานไพร่ เปลี่ยนไพร่ให้เป็นคนงานและลูกจ้าง ทั้งนี้เพื่อเปิดทางให้แบบวิธีผลิตแบบใหม่ที่ก้าวหน้ากว่าเข้ามาแทนที่แต่อิทธิพลจากภายนอกนี้ไม่สามารถแทรกแซงเข้าไปทำให้ระบบศักดินาเสื่อม

ราคา

รัฐยังคงปฏิเสธที่จะขยายบทบาทในการสนับสนุนการผลิต แต่ก็ช่วยเหลือเป็นบางรายในลักษณะอุปถัมภ์ เช่น บริษัทบุญรอดบริวเวอรี่ ซึ่งมีเงินทุนของกรมพระคลังข้างที่ร่วมด้วยร้อยละ ๒๕ นอกจากจะได้รับการคุ้มครองจากภาษีศุลกากรแล้วยังได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลในการลดหย่อนภาษีผลผลิตภายในลงอย่างมาก จากลิตรละ ๖๓ สตางค์ลดเป็นปีที่ ๑ ลิตรละ ๑ สตางค์ ปีที่ ๒ ลิตรละ ๓ สตางค์ ปีที่ ๓ ลิตรละ ๕ สตางค์^{๖๗} ทั้งนี้เพื่อประคับประคองการผลิตของคนไทยในระยะเริ่มแรกเป็นพิเศษ

^{๖๖} กจช., เอกสารรัชกาลที่ ๗, ม. ๒๖.๔/๑ (เล่ม ๑) อสยาน, “ภาษีศุลกากรพรีเทรดกับโปรเทคทีฟ ภาษีฟิ : ผลของพระราชบัญญัติใหม่,” บางกอกการเมือง วันพุธที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๙.

^{๖๗} กจช., เอกสารรัชกาลที่ ๗, รล. ๒๐.๓/๗ บันทึกประวัติของการขออนุญาตทำเบียร์.

สลายลงด้วยได้ เมื่อต้องสูญเสียปัจจัยในการผลิตที่สำคัญคือแรงงานไป ชนชั้นผู้ปกครองได้หันไปยึดปัจจัยการผลิตอื่นมากยิ่งขึ้น ซึ่งได้แก่กรรมสิทธิ์ที่ดินและผลประโยชน์จากภาษีอากรต่างๆ อันเป็นผลให้ชนชั้นกลางไม่สามารถสะสมทุนและพัฒนาการผลิตได้อย่างสมบูรณ์ ระบบศักดินาทำให้ชนชั้นกลางขาดความเป็นอิสระ และไม่มีอิทธิพลพอที่จะต่อรองอำนาจรัฐได้

แม้ว่าข้อกำหนดในสนธิสัญญาที่เกี่ยวกับภาษีศุลกากรขาเข้าจะมีผลให้การผลิตที่ล้ำสมัยภายในประเทศต้องเสื่อมสลายไป แต่ความเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ก็ได้ผลักดันให้ผู้ประกอบการภายในประเทศสนใจลงทุนในทางอุตสาหกรรมมากขึ้น โดยนำเทคโนโลยีทันสมัยเข้ามาใช้ แม้ว่าสินค้าจากต่างประเทศที่มีคุณภาพดีและราคาถูกจะเข้ามามากจนเกินกว่าที่การผลิตภายในจะแข่งขันได้ แต่นายทุนไทยก็ยังมองเห็นช่องทางที่จะลงทุนโดยดูการลงทุนของชาวต่างประเทศเป็นแบบอย่าง คือลงทุนในอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าส่งออก ในกิจการโรงสีและโรงเลื่อย และในที่สุดได้เรียกร้องให้รัฐลงทุนตั้งโรงงานถลุงแร่ดีบุก เพราะกิจการเหล่านี้สามารถดำเนินการให้สำเร็จได้โดยไม่ต้องอาศัยความคุ้มครองจากภาษีศุลกากร

นอกจากนี้นายทุนไทยยังได้ลงทุนในอุตสาหกรรมพื้นบ้านที่ไม่กระทบกระเทือนจากข้อกำหนดในสนธิสัญญา เพราะมีความได้เปรียบในตัวสินค้า ที่ทำให้สินค้าจากต่างประเทศไม่อาจแข่งขันได้ การผลิตสินค้าที่มีน้ำหนักมาก เช่น ปูน เครื่องปั้นดินเผา เครื่องดื่มต่างๆ เป็นกิจการที่พอมองเห็นอนาคตสดใส หากได้รับการส่งเสริมอย่างเพียงพอ การที่ไม่ได้เป็นเพราะปัญหาจากภาษีศุลกากรต่ำ กิจการเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะปัญหาด้านการตลาดไม่ได้เป็นเหตุ แต่อุปสรรคสำคัญของอุตสาหกรรมไทยคือ การขาดแคลนทุน และผู้ประกอบการ

การใช้จ่ายภาษีของไทยส่งผลกระทบต่อนักมีการลงทุนในสินค้าประเภทอุปโภคบริโภคมากประเภทขึ้นทั้งจากนายทุนไทยและนายทุนตะวันตก แต่ในด้านการคุ้มครองการผลิตภายในนั้นได้ผลไม่มากนัก เพราะรัฐไม่ได้มีจุดมุ่งหมายจะคุ้มครอง นอกจากนั้น รัฐยังมีความสนใจน้อยมากต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จากข้อมูลที่ปรากฏข้างต้นจะเห็นว่าการให้การศึกษากับประชาชนให้สามารถในการจัดการการผลิตและส่งเสริมให้มีความคิดริเริ่ม น่าจะมีความสำคัญยิ่งเสียกว่าการตั้งกำแพงภาษีและอาจจะทำให้พัฒนาการของอุตสาหกรรมไทยเจริญรุดหน้าได้รวดเร็วขึ้น ●